

Între personalitățile politice care s-au distins în România primelor trei decenii ale secolului XX, Ion I.C. Brătianu ocupă, neîndoielnic, un loc predominant, care nu poate fi tăgăduit, indiferent de argumentele avute în vedere, eventual, de cineva. Prin întreaga sa existență, el a continuat o tradiție de familie, începută de tatăl său, Ion C. Brătianu, și de unchiul său, Dimitrie C. Brătianu, pentru a fi prelungită apoi de cei doi frați, Vintilă Brătianu și Constantin I.C. Brătianu. Toți au consacrat o dinastie care a condus destinele țării lor în momente decisive ale modernizării acesteia. Chiar și fiul său, Gheorghe I. Brătianu, a ilustrat aceeași conveniență familială, încheiată tragic, după ce România a intrat în zona de influență a ideologiei totalitare rusești.

În 1895, când abia depășise vârsta de 30 de ani, Ion I.C. Brătianu a devenit membru al Partidului Național Liberal și deputat, inaugurând astfel o carieră politică exemplară, din multe puncte de vedere, ce se va încheia, surprinzător, în noiembrie 1927. În ianuarie 1909, a fost investit pentru prima dată cu demnitatea de prim-ministru, experiență repetată de mai multe ori. A condus, între 1897 și 1927, unele departamente guvernamentale importante, precum cel al Lucrărilor Publice, al Războiului, al Internelor și al Afacerilor Străine. Pe lângă unele priorități personale, fiul cel mai mare al lui Ion C. Brătianu a fost acela care s-a aflat în fruntea primului cabinet din care au făcut parte reprezentanți ai tuturor provinciilor României Mari. A guvernat țara în anii neutralității, dar și după intrarea ei în război, până la 26 ianuarie/8 februarie 1918. Tot el a fost șeful delegației române la Conferința de Pace de la Paris, în 1919, și semnatarul unor documente internaționale de mare valoare politică și diplomatică. Constituția din 1923, un act fundamental al României moderne, a fost adoptată de un minister condus de Ion I.C. Brătianu, artizan al multor înfăptuiri asemănătoare ale României postbelice. Pe lângă aceste înalte competențe oficiale, Ion I.C. Brătianu s-a aflat, între 1909 și 1927, în fruntea Partidului Național Liberal, care a fost cea mai importantă formațiune politică a vremii. Menționând doar principalele răspunderi și realizări, trebuie să avem permanent în vedere circumstanțele de ansamblu ale vremurilor respective, privite din perspectiva epocii, care, așa cum se întâmplă adeseori, ajung la un

moment dat să fie blamate și puse sub semnul întrebării. România primului sfert al secolului XX a fost o țară care a beneficiat de un context european favorabil înlăptuirii aspirațiilor ei naționale. Acestea au fost, de altfel, exigențele dominante ale acelor ani, care au polarizat principalele energii politice românești până în 1919, continuate apoi de încercările de modernizare a unei societăți care nu mai era aceea de dinainte de încheierea Primului Război Mondial.

Privit cu ochii zilelor noastre, dar fără a-l abstrage din contextul timpului său, Ion I.C. Brătianu ne apare ca o personalitate providențială a unei epoci emblematice, care a răspuns dezideratelor ei, în limitele proprii lumii românești de atunci. A fost un personaj-cheie al României Primului Război Mondial și al împlinirilor de ordin național care au urmat, ipostază care nu poate fi pusă la îndoială de nimeni și niciodată. Dincolo de limitele firești ale unei asemenea biografii, oricând explicabile și inerente câteodată, el continuă a fi considerat și azi o individualitate politică predestinată. Ion I.C. Brătianu a fost cel mai mare om de stat al României moderne.

De-a lungul anilor, istoricii îndeosebi, dar nu numai ei, i-au dedicat ilustrului personaj mai multe studii și lucrări biografice¹. Cu toate acestea, nu s-a reușit încă a se realiza monografia pe care o merită o personalitate de o asemenea anvergură, recunoscându-se adeseori că istoriografia română resimte și azi această lipsă, care continuă a se repercuta încă asupra încercărilor de recuperare a unui interstițiu deosebit de semnificativ pentru devenirea modernă a României. După dispariția sa pretimpurie, memoria acestui patriot autentic a intrat într-un con de umbră, pentru ca odată cu încheierea celui de-al Doilea Război Mondial numele său să atragă după sine o atitudine de ciudată denegare și chiar de blamare din partea istoriografiei ideologizante a unui timp anormal. Încercările recente nu s-au desprins întru totul de vechea optică politizantă sau de rezervele întreținute de aceasta, circumstanță greu de surmontat, astfel încât monografia pe care o merită Ion I.C. Brătianu a rămas încă, din nefericire, un deziderat². O asemenea stare de fapt

¹ Anastasie Iordache, **Ion I.C. Brătianu, un corifeu al democrației și al liberalismului românesc** (ediția a II-a, revăzută și adăugită), București, Editura Albatros, 2007; Ioan Scurtu, **Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică**, București, Editura Museion, 1992.

² Cf. Gheorghe I. Florescu, **Meridianele clipei**, Iași, Editura Timpul, 2005, p. 308-313; idem, **Un nume uitat: Ion I.C. Brătianu**, în *Convorbiri literare*, Iași, Nr. 11, Noiembrie 2007, p. 96-100.

continuă a fi întreținută de lipsa prelungită, în mod nejustificat, a unei lucrări dedicate Partidului Național Liberal, în fruntea căruia s-a aflat timp de aproape două decenii personajul în discuție.

Dacă posteritatea omului de stat la care ne referim a fost grevată mereu de o rezervă stranie, dublată adeseori de o tăcere recriminatorie, impresiile străinilor, avansate în momentul dispariției sale, sugerau o altă judecată finală. *The New York Times*, bunăoară, scria că „el și tatăl său au dominat România mai mult de o generație”, iar dispariția sa „exclue din lumea modernă una dintre cele mai remarcabile și extraordinare figuri”³. Revenind asupra aceluiași subiect, celebrul cotidian new-yorkez observa că „România a fost pentru câțiva ani una dintre principalele surse de evenimente dramatice pentru solitudinea lumii, iar ultimul premier, Brătianu, a fost figura principală pe scena Bucureștilor. [...] Despre locul permanent al lui Brătianu în istoria țării sale și a Europei Centrale nu poate fi vreo îndoială. [...] Acum, întrebarea este ce va urma după dispariția principalei personalități de pe scenă”, într-un context dificil, complicat de moartea Regelui Ferdinand, de exilul Principelui Carol, de recurgerea la soluția unui principe minor etc.⁴. La fel gândea și ministrul american la București, William Smith Culbertson, care îi mărturisea Reginei Maria că „moartea D-lui Brătianu este o lovitură neîndurătoare pentru țara sa. El a fost figura politică proeminentă a domniei Regelui Ferdinand. A fost adevărata coloană vertebrală a tuturor marilor evenimente care au avut loc în timpul prea scurt al celor 13 ani, atât de plini, în cel mai înalt grad, de realizări extraordinare”⁵. Intervalul pe care îl avea în vedere diplomatul american era acela cuprins între 1914 și 1927.

Dincolo de aceste aprecieri, care erau niște recunoașteri firești, avansate de cineva care nu era străin de realitățile românești și nici nu avea în vedere vreun interes personal, Ion I.C. Brătianu a intrat imediat după dispariția sa surprinzătoare într-o zonă a dezinteresului și chiar a unei potrivnicii resentimentare, atitudini determinate de reminiscențe vindicative, care au atras după ele o uitare nemeritată. În plus ori înainte

³ **Bratianu a Striking Figure**, în *The New York Times*, November 25, 1927, p. 2.

⁴ **Ion Brătianu**, în *The New York Times*, November 26, 1927, p. 14.

⁵ Library of Congress. Manuscript Division, William S. Culbertson Papers, Bound Correspondence, Container no. 55, 1927, Dispatch no. 501. Vezi și Constantin Argetoianu, **Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri**, Volumul al VIII-lea, Partea a VII-a, (1926-1930), Ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1997, p. 169-170.

de toate, așa cum remarca I.G. Duca la 7 ianuarie 1931, „din primul moment, ceea ce m-a izbit a fost tocmai contrastul între ceea ce lumea credea despre el și între ceea ce era în realitate”. Deși, în epocă, așa cum remarca fruntașul liberal, liderul celui mai important partid politic „trece drept un om nehotărât, inactiv și sigur de el”, „în realitate, Brătianu era tocmai contrariul. Era omul cel mai hotărât din generația sa, [...] un spirit necruțător de autocritică, o conștiință veșnic preocupată de răspunderile ce-i incumbau și de datoriile pe care le avea de îndeplinit”. Pe el nu-l interesa „judecata prezentului”, ci „verdictul posterității. El lucra pe planul cel mare al istoriei, nu în cadrul restrâns și meschin al actualităților trecătoare”⁶.

Regina Maria, o personalitate inconfundabilă a vremii, care își cunoștea contemporanii și îi judeca privindu-i dintr-o perspectivă proprie unei suverane, îl considera pe Ion I.C. Brătianu, la începutul anului 1922, deci într-un moment deosebit de semnificativ pentru biografia lui și pentru viitorul României, ca fiind „singurul om cu adevărat puternic pe care îl avem, dar nu este popular”⁷. Un diplomat român, apoi, pentru care omul politic la care ne referim nu era un străin, se va arăta convins, câțiva ani mai târziu, că personajul în discuție a fost „cel mai mare bărbat de stat român din vremea sa”⁸.

Istoricii și diplomații străini care au scris despre România primelor trei decenii ale secolului XX au relevat, fără rezerve, rolul lui Ion I.C. Brătianu în devenirea modernă a țării sale. Amintim doar cum îl va vedea pe el, târziu, când trecutul se dezvăluise întru totul, Contele de Saint-Aulaire, care, recunoscându-i calitățile, releva că acestea, „fac din el unul din cei mai mari oameni de stat ai generației sale, mai mare decât «cei trei mari», Wilson, Lloyd George și Clemenceau. Nimic mai firesc: țărilor mici, le sunt sortiți oameni mari”⁹. Cu toate acestea, unii dintre cei

⁶ I.G. Duca, **Portrete și amintiri**, Ediția a V-a, București, Humanitas, 1990, p. 40-42. Vezi și Sterie Diamandi, **Galeria oamenilor politici**, s.l., Editura GESA, 1991, p. 28 și urm.

⁷ Maria, Regina României, **Însemnări zilnice**, Volumul IV, Traducere de Sanda-Ileana Racoviceanu, București, Editura Albatros, 2005, p. 44.

⁸ Raoul Bossy, **Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)**, Volumul I, 1918-1937, Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1993, p. 43.

⁹ Cf. Comte de Saint-Aulaire, Ambassadeur de France, **Confessions d'un vieux diplomate**, Paris, Flammarion, Éditeur, 1953; Joseph S. Rouček, **Contemporary Roumania and Her Problems. A Study in Modern Nationalism**, New York, Arno Press & The New York Times, 1971, p. 73-74; Henry L. Roberts, **Rumania. Political Problems of an Agrarian State**, Archon Books, 1969, p. 94, 106; Sherman David

care vorbesc azi despre el continuă a relua, surprinzător și straniu chiar, unele poncife vetuste sau acuzații echivoce, impuse ideologic după 1945, nu din necunoaștere, ci mai ales dintr-o rezervă aprehensivă, de care nu se pot încă desprinde. Adevăratul om de stat Ion I.C. Brătianu a rămas, prea mulți ani, din nefericire, un nume adus arareori în actualitate, fără a se ști cine a fost cu adevărat și de ce nu trebuie uitat. Cei care au obligația de a estompa măcar această imagine deformată, cu malițiozitate uneori, dar mai ales cu neștiință, nu pot renunța nici azi la vechile grile interpretative din teama de a nu greși, prin abandonarea fostelor șabloane ideologizante. Stăruie, încă, părerea că despre Ion I.C. Brătianu s-a scris tot ceea ce ar trebui să știm despre el. În ianuarie 1931, deci după trei ani de la moartea unei asemenea personalități politice, I.G. Duca considera că „generațiile viitoare vor aduce desigur cu emoție omagiul ce se cuvine acestei înalte scupulozități, și vor recunoaște că Brătianu a prevăzut tot ce se putea prevedea și că în dragostea lui de neam a făcut tot ce se putea face. Răspunderile restriștilor suferite, posteritatea le va atribui, cu imparțialitatea cuvenită istoriei, acelor care le poartă într-adevăr. Din nopțile de chin, din zbuciumul sufletesc al lui Brătianu, se va desprinde însă și mai luminos, pentru cei care vor să vadă, nota profund omenească și atât de mișcătoare a acestui mare român”¹⁰. Câți, însă, au acceptat, imediat ori mai târziu, să vadă și să recunoască aceste adevăruri? Câți dintre cei care au scris despre „marele român” s-au întrebat, cu sinceritate, apelând la argumente, care îi este locul ce i se cuvine între aceia care au însemnat ceva pentru trecutul României? A fost Ion I.C. Brătianu, într-adevăr, ceea ce și-ar fi dorit să fie cei mai mulți dintre contemporanii săi, adică omul providențial al unui timp irepetabil? A răspuns el așteptărilor acelor care se arătau convinși că odată cu sfârșitul Primului Război Mondial țara lor va fi ceea ce trebuia și putea să devină, într-o zonă a Europei cu permanente probleme politico-diplomatice? A corespuns, el, întru totul, investiției de lider incontestabil al unei generații ce se confundă cu un timp al afirmării marilor idealuri naționale? S-a ridicat, oare, omul politic român la înălțimea unor Mustafa Kemal Atatürk, Józef Piłsudski sau Tomáš G.

Spector, **România la Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu**, Iași, Institutul European, 1995, *passim*; Keith Hitchins, **România. 1866-1947**, Traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Humanitas, 1996, *passim*.

¹⁰ I.G. Duca, **op.cit.**, p. 57.

Masaryk? Până unde ori cât de departe a mers el cu înnoirile reclamate de România acelor ani? Punându-ne doar aceste întrebări, firești și îndreptățite, bineînțeles, ar trebui să încercăm și a vedea dacă altcineva, dintre contemporanii lui, ar fi fost mai potrivit pentru o investiție atât de înaltă și delicată. A existat, oare, o alternativă demnă de a fi fost avută în vedere? Ceea ce știm azi, cu siguranță, este că prin moartea lui Brătianu, România a rămas prea devreme fără unul dintre liderii ei incostabili și de neînlocuit. Neprevăderea sa, cea mai dureroasă și cu repercusiuni unanim recunoscute mai târziu, a fost, probabil, aceea că a considerat că România anului 1919 devenise o țară întreagă, egală sieși din toate punctele de vedere și capabilă a se confrunța cu imperativele oricărui timp. Dar cine putea întrevedea atunci că România – dar nu numai ea – va fi pusă în fața unui viitor care nu va mai ține seama de principiile lumii civilizate? Câți dintre contemporanii lui au mers vreodată cu gândul atât de departe, imaginându-și că peste douăzeci de ani lumea se va confrunța cu o dramă care va compromite tot ceea ce se realizase după Primul Război Mondial?

Acceptând și evidențiind chiar, cu imparțialitate, limitele unei individualități de asemenea dimensiuni, nu putem eluda totuși faptul că unul dintre fiii unei familii românești emblematice a secolelor XIX și XX a intrat în posteritate ca un nume care nu poate fi uitat și care va merita în permanență o atenție specială. Cu toate reticențele afișate de contemporani, în momentul dispariției sale, el a rămas în memoria epocii ca unul dintre reprezentanții marcanți ai generației care a impus pe harta Europei o Românie nouă, din multe puncte de vedere. O modalitate de recunoaștere a unei individualități atât de concludente a reprezentat-o faptul că Ion I.C. Brătianu a ajuns, treptat, un *subiect* predilect al mai multor celebre enciclopedii ale lumii. Această ipostază reprezintă, nu numai azi, o confirmare valorică netăgăduită și deosebit de semnificativă pentru un nume și pentru țara pe care o ilustrează. Enciclopedia este, înainte de toate, un demers cu o semnificație multiplă, ce reclamă selecția, recunoașterea și teaurizarea – criterii opționale confirmate în timp –, care stabilesc la un moment dat o scară valorică, un standard, raportate la un trecut distinct și acceptat astfel, la o cauză ideală, un principiu etc. Includerea unui nume într-o enciclopedie îi conferă „subiectului” respectiv o aură care-l înobilează, eternizându-i numele și opera și conferindu-i astfel o identitate inconfundabilă.

În 1926, celebra **The Encyclopaedia Britannica**, afirmată demult

ca un model incontestabil al genului, a dedicat un articol special lui Ion I.C. Brătianu, intenționându-se, așa cum se recunoștea de fapt, a se realiza astfel o reparație întru totul cuvenită unui *nume* intrat în istorie odată cu schimbările internaționale intervenite după 1918¹¹. George Boncescu, autorul textului respectiv, preciza, înainte de toate, că demersul său era rezervat unui „om de stat român”, educat la Paris, care după „întoarcerea în România a ocupat funcția de inginer la căile ferate. În 1895, a intrat în Partidul liberal și a fost ales deputat. În anul următor a fost desemnat a fi ministru al Lucrărilor Publice în cabinetul prezidat de D. Sturdza, pe care l-a succedat ca prim-ministru și șef al Partidului liberal, când acesta din urmă s-a retras, în 1909. A rămas în fruntea guvernului până în ianuarie 1911, când și-a dat demisia, dar în 1913 (sic!), după semnarea Tratatului de la București, a format din nou un cabinet. La declanșarea Războiului Mondial, Brătianu era la putere și guvernul său a fost acela care a condus destinele României în acea perioadă. A demisionat la 29 □«ianuarie» 1918, ca o consecință firească a deciziei conducerii militare de a încheia un armistițiu cu germanii. Totuși, în decembrie 1918, a fost chemat din nou să guverneze, în urma hotărârii guvernului generalului Coandă de a denunța pacea separată semnată cu Puterile Centrale”¹². Partea a doua a articolului se referea la prezența lui Brătianu la Conferința de Pace de la Paris, în 1919, când „a refuzat să semneze Tratatul de la Versailles” și a demisionat apoi din funcția de prim-ministru, revenind la putere după doi ani, adică în ianuarie 1922. În fraza de încheiere se menționa că el „a urmat îndeaproape politica de consolidare inaugurată de tatăl său, în general aceea a principalelor reforme, precum introducerea sufragiului universal, reforma agrară și soluționarea chestiunii evreiești, care au fost legiferate în perioada când a fost la guvern”¹³. Dincolo de unele inexactități

¹¹ BRATIANU, JON, în *The Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature & General Information*, Thirteenth Edition, Volume 29, The Three New Volumes, I, London, The Encyclopaedia Britannica Company, Ltd., New York, The Encyclopaedia Britannica, Inc., 1926, p. 426.

¹² *Ibidem*. George Boncescu, acela care semna în ipostaza de corresponsent român al ziarului londonez *The Times* cele 30 de rânduri rezervate personajului respectiv, a menționat și unele detalii temporale inexacte. Cele mai multe dintre aceste neconcordanțe erau datorate însă diferențelor de datare determinate de adoptarea calendarului gregorian.

¹³ *Ibidem*.

nesemnificative, lesne de corectat, informațiile puse astfel în circulație erau în măsură să ofere celui interesat o imagine acceptabilă a unei personalități care merita să figureze într-o asemenea lucrare, alături de figuri ilustre ale acelor vremuri. Circumstanța că s-a apelat la un român pentru a scrie acest articol evidențiază preocuparea editorilor pentru respectarea exactității informaționale a unor asemenea texte și faptul că George Boncescu era considerat în măsură să răspundă acestei rigurozități firești.

Ion I.C. Brătianu era reprezentantul unei importante familii românești, care devenea, iată, în 1926, „subiect” al acestei remarcabile enciclopedii. Pentru viitoarele sale prezențe în paginile diferitelor enciclopedii universale, privilegiul de a fi fost inclus – încă în viață fiind – în **The Encyclopaedia Britannica** a reprezentat un argument în plus, întrucât se știe că enciclopediile preiau îndeobște unele nume și informații biografice din lucrări asemănătoare, editate deja și considerate etaloane ale genului. Un alt detaliu, care merită a fi remarcat, este acela că textul care marca prima prezență enciclopedică a lui Ion I. C. Brătianu a fost redactat de un diplomat român, care cunoștea foarte bine lumea politică românească a timpului și pe liderii săi.

În 1930, **Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti**, editată la Roma, îi rezerva și ea lui **BRĂTIANU, Ion junior**, „om de stat român”, un articol substanțial, în care erau consemnate, dincolo de impreciziile inerente epocii, principalele momente ale biografiei aceluia care fusese investit pentru prima dată ca premier al țării sale în ianuarie 1909. Autorul articolului insinua însă că, fiind un individ „de o inteligență nu genială, dar înzestrat cu o clară intuiție a realității, B<rătianu> a strălucit prin spiritul său practic. A înțeles că masele rurale din România (reprezentând 90% din populație), trezite la viața civilă, trebuiau satisfăcute. De aceea a făcut concesii în 1907, ca ministru de Interne, iar în 1913 l-a convins pe regele Carol I de necesitatea unei reforme agrare, pe care a realizat-o ulterior, în 1919, printr-o revoluție pașnică. B<rătianu> a fost un păstrător tenace al dominației burgheziei, făcând chiar din partidul liberal un partid al clasei burgheze, pe care l-a consolidat și organizat rigid, sub conducerea unei oligarhii în care familia B<rătianu> ocupa primele poziții, în special prin persoana lui B<rătianu>”¹⁴.

Acela care a însăilat acest crochiu portretistic nu-l agreea, evident,

¹⁴ **Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti**, Roma, Institute della enciclopedia italiana, fondata da Giovanni Treccani, Ristampa fotollica del volume, MCMXXX, p. 777.

pe politicianul român, astfel încât precizia afirmațiilor sale era, în unele privințe, îndoielnică. În 1919 nu a avut loc nici un fel de „revoluție” în România, chiar „pașnică”, iar reforma agrară va fi legiferată în 1921, de un guvern condus de Alexandru Averescu. „Onest și fără pată în ceea ce privește propria sa persoană, s-a folosit fără scrupule, în politică, de toate expedientele posibile. [...] Combinând forma democratică parlamentară cu un fond absolutist și oligarhic, el a încercat să frâneze și să stăvilească trecerea, prea bruscă, a poporului său de la obișnuințele Orientului la instituțiile Occidentului. Educat la Paris, B<rătianu> a fost, spre deosebire de tatăl său, care făcuse o politică bismarkiană, un francofil declarat. Această transformare, rod, mai degrabă, al educației și al firii sale, decât al calcului politic, a fost în orice caz potrivită și norocoasă. A avut încredere extraordinară în energiile morale ale poporului său și în bogăția naturală a țării sale; de aceea, ajutat de fratele său Vintilă, finanțistul, a adoptat, în special în domeniul economic, deviza «prin noi înșine». În acest entuziasm patriotic, B<rătianu> a avut un mare emul, Tache (sic!) Ionescu, francofil și el, și un adversar puternic, Alexandru Marghiloman, germanofil”¹⁵.

În 1930, când a apărut această ediție a **Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti**, Ion I.C. Brătianu nu mai era în viață. Opera sa politică intrase, așadar, în ceea ce numim îndeobște istorie. Circumstanța acesta conferea unui autor de articole enciclopediste posibilitatea de a aborda totalitatea aspectelor biografice ale unei personalități al cărei nume intrase deja în sumarul unor lucrări de referință. Mai important decât acest posibil argument era însă acela că biografia în discuție putea fi raportată deja la ansamblul unei epoci încheiate, permițându-se astfel evidențierea dimensiunilor excte ale personalităților cu valoare de reper național. O viață de importanța aceleia pe care o avem în vedere nu poate fi înțeleasă cu adevărat decât judecată în contextul epocii sale și al generației pe care o reprezenta. În același timp, nu trebuie să uităm că o enciclopedie răspunde unui anumit orizont de așteptare – național și european –, care nu poate fi nesocotit, chiar dacă el suplantează adeseori obiectivitatea demersului la care ne referim. Textul din lucrarea în discuție se deosebea de acela asemănător, rezevat de enciclopedia britanică, așa cum era, bineînțeles, și de așteptat. Pentru autorul italian, politicianul român nu era un nume oarecare, dar nici unul care să-l fi

¹⁵ **Ibidem.**

impresionat prin ceva anume. Pentru el, România avea, înainte de toate, o „dimensiune” personală, pe care o raporta la identitatea sa de italian, peste care nu putea trece referindu-se la un român. Poate că nici nu voia chiar! Semnificația numelui Ion I.C. Brătianu era și nu era aceeași pentru un italian și pentru un englez. Considerațiile autorului roman lăsau a se înțelege că pe el nu-l interesau în mod deosebit detaliile biografice ale „vocii” despre care scria, ci textul în sine, care era adresat în primul rând unui conațional de-al său, pentru care România era altfel decât pentru un alt european. Nici raporturile italo-române din acel moment nu aveau aceeași accepțiune pentru toate statele, iar Brătianu nu manifestase, evident, de-a lungul anilor, o atitudine invariabilă și mai ales prevenitoare ori predilect favorabilă față de Italia, în raport cu alte țări europene. În rest, judecățile avansate de O<scar> R<andi> erau întemeiate, surprinzătoare chiar pentru acea vreme și pentru cineva care nu era interesat în mod special de România.

Referindu-se, apoi, la un alt aspect al biografiei lui „Brătianu-junior”, publicistul peninsular amintea de implicarea acestuia în cel de-al Doilea Război Balcanic, cu intenția de a-l ajuta pe Take Ionescu, „arbitru al Conferinței de la București”, „să obțină așa-numitul Cadrilater”. „La declanșarea războiului mondial, B<rătianu> era șeful guvernului și l-a determinat pe regele Carol, favorabil unei intervenții de partea Puterilor Centrale, să se mențină neutru”. Victoria Antantei i-a permis lui Brătianu „să alcătuiască în noiembrie 1918 primul minister al României Mari”, iar ca șef al acestuia să participe la Conferința de Pace de la Paris, din 1919. A revenit în fotoliul de premier la 19 ianuarie 1922, punându-se astfel capăt guvernelor experimentale la care se recursese imediat după încheierea războiului. În iunie 1927 a format ultimul cabinet, în ipostaza de prim-ministru, pe care l-a condus până la moartea survenită în noiembrie același an.

Curioasă, dar nu surprinzătoare, desigur, având în vedere faptul că enciclopedia la care ne referim era una italiană, ni se pare fraza cu care se încheia acest text enciclopedist: „A combătut orientarea italoofilă a generalului Averescu și a împiedicat tratativele pentru intensificarea schimburilor comerciale cu Italia”! O asemenea reticență, manifestă și tendențioasă, avansată ca o concluzie ce nu poate fi acceptată fără cuvenitele rezerve, pare a fi ecoul unui adagiu reprehensibil, determinat de sentimente nu numaidecât personale, dar subiective și reprobabile. La fel de susceptibil sună și adaosul ce urmează acestei învinuiri regretabile,

potrivit căreia Gheorghe I. Brătianu, adică fiul lui Ion I.C. Brătianu, ar fi devenit moștenitorul material și spiritual al părintelui său¹⁶. O asemenea supoziție era plauzibilă, bineînțeles, dar ea nu confirma o realitate.

Prezența omului politic român în această enciclopedie rămâne, neîndoiește, notabilă, chiar dacă, în mod surprinzător, biografia sa continua a fi influențată de inexactități datorate lipsei de informare și mai ales de unele intenții subiective, reprobabile și stânjenitoare. A edita o enciclopedie, care se pretinde a fi un *summum* de adevăruri, pentru a lansa acuzații sau inexactități pernicioase, rămâne pentru totdeauna un act lipsit de eleganță, deci reprobabil. Publicistul Oscar Randi nu a avut puterea de a trece peste convicțiunile personale, scriind despre o personalitate a vieții politice românești. Poate că nici nu și-a propus așa ceva. Nu la fel a scris Alexandru Marcu, de pildă, în aceeași enciclopedie, despre Ion I. Brătianu, tatăl aceluia la care tocmai ne-am referit.

Un an mai târziu a apărut în Spania **Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana**, care oferea cititorilor din spațiile de limbă spaniolă poate cel mai amplu articol enciclopedist, ca dimensiuni, rezervat lui Ion I.C. Brătianu, însoțit de fotografia acestuia și de precizarea că textul respectiv era o „*bio<grafie>*”¹⁷. După menționarea cunoscutelor informații privind studiile pariziene ale lui Ion I.C. Brătianu, accesarea sa în Parlament, intrarea în cabinetele conduse de Dimitrie A. Sturdza sau preluarea direcției guvernului României și a șefiei Partidului Național Liberal etc., autorul acestei introduceri uzuale amintea că în România anului 1907 „avusese loc o formidabilă răscoală agrară, îndreptată nu numai împotriva marilor proprietari de pământ, ci și contra evreilor, intermediari între moșieri și țărani, iar pentru a se înăbuși acea răscoală a fost nevoie de mobilizarea a 14.000 de soldați”. Trecând, repede, peste guvernele conduse de Brătianu, până la izbucnirea Primului Război Mondial, autorul articolului pe care îl avem în vedere evidențiază faptul că „în acest moment – adică acela al declanșării războiului –, rolul lui Brătianu a dobândit o importanță epocală în politica europeană. [...] Imediat după ce s-a aflat vestea primelor lupte, monarhul român l-a chemat la palatul său de la Sinaia pe președintele Consiliului și i-a

¹⁶ **Ibidem.**

¹⁷ **BRATIANO (Juan)**, în **Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana**, tomo II (apéndice), Bilbao, Madrid, Barcelona, Espasa – Calpe, S. A., 1931, p. 536-537.

comunicat că trebuia să mobilizeze armata, întrucât el își dăduse cuvântul de onoare în acest sens”. Refuzul lui Brătianu și decizia Consiliului de Coroană convocat pentru adoptarea unei atitudini oficiale față de evenimentul respectiv nu au dat curs intențiilor Regelui. După moartea lui Carol I, disputa între adepții Puterilor Centrale și gruparea care milita pentru cauza națională, deci intrarea în război alături de Antanta, a continuat. În cele din urmă, însă, angajarea României în conflictul militar început în urmă cu doi ani nu a atras după sine rezultatul așteptat, întrucât ajutorul promis de Antanta nu a devenit o realitate. Încheierea păcii separate de către Rusia a silit România să procedeze la fel, acceptând consecințele impuse de Puterile Centrale, prin Pacea de la București, din primăvara anului 1918. Trecând repede peste încheierea războiului și pacea care a urmat, autorul articolului dedicat de această enciclopedie lui Ion I.C. Brătianu s-a crezut obligat să avanseze și el niște concluzii personale referitoare la realitățile cu care s-a confruntat România imediat după 1918. Conferința de Pace de la Paris a acordat acestei țări, considera el, „în schimbul sacrificiilor făcute, Basarabia, Bucovina și o mare parte din Ungaria, dublând numărul locuitorilor săi. Dar acest fapt a determinat o serie de crize interne formidabile, întrucât nici rușii, dar nici ungurii, și cu atât mai puțin cei de origine română, care locuiau în teritoriile anexate, nu s-au resemnat cu asimilarea. Pentru a evita ca o contaminare bolșevică să facă ravagii în România, Brătianu a promulgat o lege agrară de mare importanță, prin care a fost democratizată proprietatea și a fost creată o adevărată clasă de mijloc rurală, cu baza în țărani, zilieri și fermieri”. Aceste considerații neangajante și aparent plauzibile, avansate ca niște sublinieri incontestabile, nu depășeau zona supozițiilor, deformând bineînțelele realitățile caracteristice României aceluși timp. Ceva adevăr se ascundea, bineînțelele, după fiecare dintre afirmațiile menționate, dar România nu era amenințată, îngrijorător, la acea oră, de bolșevismul unguresc, chiar dacă pericolul exista. Continuând pe același ton și recurgând la aceleași ipoteze deformante, autorul se arăta convins că „Brătianu, având în vedere dificultățile cu care se confrunta, datorate rebeliunilor continue din Basarabia și Bucovina, dar și atacurilor din partea Partidului Conservator, i-a cedat puterea, în 1920, generalului Averescu, care a organizat alegerile și care, departe de a conduce în acord cu Brătianu, a încercat o emancipare”.

Este adevărat că imediat după încheierea războiului starea de spirit a populației se modificase, întrucât România anului 1919 era diferită de

aceea a anului 1913. Unificarea reclamată de creșterea teritorială cerea timp și presupunea adoptarea unei legislații speciale, în consonanță cu noile realități naționale și europene. Dar, cu toate acestea, nu s-a ajuns niciodată la acele „crize interne formidabile”, provocate de presupusa „asimilare”. Reforma agrară nu a fost legiferată de Brătianu. La realizarea ei nu s-a plecat doar de la intenția de a se evita astfel „o contaminare bolșevică”. Este adevărat că în 1913 Partidul Național Liberal inscribise în programul său politic necesitatea punerii în practică a unor reforme importante, printre care se număra și cea agrară. Dar, în 1920, țara nu era guvernată de liberali, iar Basarabia și Bucovina nu se confruntau în nici un caz cu „rebeliuni continue”. „Atacurile” îndreptate împotriva Partidului Național Liberal erau inițiate în special de noile formațiuni partidiste, întrucât grupările conservatoare traversau o criză importantă, care le va cauza de altfel dispariția treptată de pe scena vieții publice românești. De fapt, întregul sistem politic românesc se confrunta cu alte realități, care reclamau o politică de normalizare și acomodare, însoțită în permanență de înnoirile pretinse de noile vremuri. Nu Brătianu – singurul și nici primul – „i-a cedat puterea”, în martie 1920, generalului Alexandru Averescu, chiar dacă liderul liberal continua a se afla printre factorii de decizie ai vieții politice. „Cedarea” în cauză era probabil singura sau cea mai judicioasă tentativă de redresare a acelui moment. Investiția lui Averescu, în martie 1920, cu prepotența de prim-ministru a fost mai mult o ultimă soluție decât o cedare. În fața cui s-a cedat? Liderul liberal nu avea în vedere, numaidecât, în acel context, o revenire la guvern. El știa că mai devreme sau mai târziu se va apela, incontestabil, la serviciile sale.

Așadar, scriind despre Ion I.C. Brătianu, autorul recurgea și la unele considerații personale, care deformau într-o oarecare măsură realitățile unei perioade importante a istoriei României. Brătianu, de pildă, nu a fost desemnat de Regele Ferdinand să facă parte din Consiliul de regență, alături de Regina Maria și de unii politicieni liberali, așa cum pretindea colaboratorul acestei cunoscute enciclopedii spaniole. Iar Principele Carol nu a părăsit țara ca urmare a actului de la 4 ianuarie 1927, care oficializa un fapt consumat deja. Acest act, care va atrage după sine grave complicații de ordin politic, a fost determinat de refuzul său de moment și surprinzător întrucâtva de a se întoarce în țară. De altfel, întregul „caz” era prezentat într-o manieră personală, evidențiindu-se astfel faptul că acela care scria nu-și propusese a fi obiectiv cu

„subiectul” demersului său biografic. Încheindu-și articolul, el decidea, ipotetic, că „în ultimul timp Brătianu a procedat ca un adevărat dictator, închizând gura presei, interzicând întrunirile și manifestațiile și persecutându-i pe partizanii principelui”. Cei care au citit acest text au rămas probabil cu impresia că Principele Carol era, în conjunctura de atunci, singura soluție politică salvatoare a României. După tonul articolului și a modului în care erau prezentate realitățile acestei țări, „biograful” părea a-i fi fost potrivnic, acuzând-o, tendențios, prin recurgerea la unele învinuiri forțate puse pe seama lui Ion I.C. Brătianu. Să nu uităm că „povestea” aceasta era mult mai importantă decât aceea pe care o colporta presa vremii, iar pentru Spania, sfârșitul ei nu era indiferent. Iată cum un colaborator al unei enciclopedii cu pretenții justificate se folosea de biografia unei oficialități române pentru a strecura diferite inexactități la adresa unei țări cu care Spania nu avea și nici nu avusese ceva de împărțit. Dar poate ni se pare numai nouă așa. Oricum, un asemenea text era destul de departe de biografia adevărată a lui Ion I.C. Brătianu.

Deși trecuseră abia patru ani de la dispariția sa pretimpurie, posteritatea fostului om de stat român intrase deja într-un con de umbră, iar amintirile acelora care-l cunoscuseră nu-i erau dintre cele favorabile. O fostă mare personalitate a României ultimelor două decenii ale secolului XX părea a fi fost condamnată la o înregimenare a sa în limitele unor aproximații și deformări care o defavorizau. Brătianu nu era privit întotdeauna și cu predilecție ca unul dintre numele afirmate printre liderii marcanți ai Primului Război Mondial și apoi ai modernizărilor de după 1918. România ieșise întregită din Marele Război, provocând prin aceasta unele reacții neașteptate și chiar adversități manifeste, greu de explicat, dar nu imposibil. O asemenea stare de spirit nu se justifica, aparent, prin nimic, dar fiecare națiune interpreta contextul în favoarea intereselor proprii. După doar puțin mai mult de un deceniu de la încheierea Marelui Război, europenii păreau a fi uitat deja sacrificiile acelei nenorociri. Câte țări au suferit asemeni României, în anii 1916-1918? Această „uitare” nejustificată s-a repercutat asupra raporturilor internaționale ale Bucureștilor și asupra acelora care conduseseră România în anii războiului. Întrucât Brătianu a fost în perioada pe care o avem în vedere un nume de referință, posteritatea sa a suportat consecințele atitudinii discordante și curioase manifestate de o parte a Europei, după 1918, față de România.

Douăzeci de ani mai târziu, **Marea enciclopedie sovietică** dădea semnalul de început al unui nou tip de proiecție enciclopedică, cu consecințe triste și deformante pentru interpretarea istoriei îndepărtate ori recente a Europei¹⁸. Trecuseră deja șase ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, iar realitățile politice europene erau întru totul diferite de cele anterioare anului 1939. România ajunsese o țară ocupată de Moscova, iar comunizarea ei îi deformase, nepermis de mult, identitatea. Cortina de Fier a izolat-o, transformând-o într-un spațiu abandonat și necunoscut lumii vestice. Istoria și cultura acestei țări au suportat intruziunile grave și brutale ale Moscovei, stare de fapt care s-a repercutat asupra trecutului național. Brătienii au ajuns a fi considerați de ocupantul comunist „o familie de mari capitaliști și moșieri, provenită din boierime, care a dat României o serie de activiști politici reacționari”! După câteva referiri rezervate lui Ion C. Brătianu, acuzat pentru vina de fi adoptat „calea subordonării țării față de Austro-Ungaria și Germania”, după Războiul ruso-turc din 1877-1878, **Marea enciclopedie sovietică** îl expedia pe Ion I.C. Brătianu într-un text ne semnificativ, cu precizarea că el a fost „lider al partidului național liberal; în 1909-1927 a fost în repetate rânduri șeful guvernului. În timpul Războiului Balcanic din 1913 Ion Brătianu a susținut dezlipirea Dobrogei de Bulgaria. În 1918, fiind șeful guvernului, a fost unul dintre organizatorii cuceririi Basarabiei Sovietice, iar în 1919 – al intervenției împotriva Ungariei Sovietice. Ion Brătianu a pus în practică o politică de teroare cumplită față de cei care muncesc și în primul rând față de Partidul Comunist din România. Dușman înverșunat al Uniunii Sovietice, Ion Brătianu a transformat România într-o unealtă a imperialiștilor în lupta cu U. R. S. S.”¹⁹.

Textul „compus” de **Marea enciclopedie sovietică** nu semăna întru nimic cu articolele dedicate mai înainte ilustrului om de stat român de vreo enciclopedie străină. Enunțurile tendențioase la care a apelat enciclopedia rusească nu-și propuneau să creioneze o schiță biografică obișnuită pentru o asemenea lucrare, ci să demonstreze faptul că omul de stat român nu a fost adeptul ideologiei comuniste și admiratorul U.R.S.S.! Judecându-l din această perspectivă tendențioasă, enciclopedia moscovită îl prezenta pe fostul lider al Partidului Național Liberal și

¹⁸ **Большая советская Энциклопедия**, 6, второе издание, Государственное научное издательство <<Большая советская Энциклопедия>>, Москва, 1951, p. 54.

¹⁹ **Ibidem**.

premier al țării sale ca pe un „dușman înverșunat” al U.R.S.S., fără a-i fi menționate măcar unele dintre faptele care au avut în vedere interesele României și ale Europei timpului său. **Marea enciclopedie sovietică** ignora, cu un dispreț resentimentar întru nimic justificat, o tradiție acceptată de întreaga lume civilizată, transformând o operă de informare într-o improvizație de șabloane ideologizante, subordonate „principiului luptei de clasă”. „Biografia” lui Ion I.C. Brătianu a fost preschimbată astfel într-un text care nu se raporta la viața și activitatea politică a unui om de stat dintr-o țară europeană, ci plăsmuia niște acuzații stânenitoare, inventate *ad hoc*, la adresa lui și a României.

Dar prejudiciul științific adus unui astfel de prototip referențial nu se reducea numai la enciclopediile sovietice, întrucât Moscova dicta în acea vreme modelul său tuturor țărilor intrate după al Doilea Război Mondial în zona de influență a Kremlinului. Toate țările comuniste, deci și România, au preluat cu timpul sistemul enciclopediilor rusești, transformând aceste importante instrumente de informare în niște imitații uniformizante și dublicitare. Treptat, nu puține enciclopedii notabile ale lumii libere au cedat și ele, dar din considerente diferite, acestei manevre politizante, acceptată, nu întâmplător, ca model de unele edituri din Vest. Azi, chiar, câte o enciclopedie de prestigiu din țări care nu au suferit din cauza comunismului continuă, surprinzător, a prelua clișee ideologice lansate înainte de 1989, perpetuându-le și transformându-le în stereotipuri imuabile.

În anul în care **Marea enciclopedie sovietică** transforma biografia lui Ion I.C. Brătianu într-un „manifest ideologic”, **Diccionario Enciclopedico U.T.E.H.A.**, din Mexic, includea printre numele avute în vedere și pe acela de **Brătianu**, referindu-se la Constantin Brătianu, Dumitru Brătianu, Ion C. Brătianu, Vintilă Brătianu și Ion I.C. Brătianu (**Juan**)²⁰. Fără a politiza aceste schițe biografice, enciclopedia mexicană continua vechea tradiție, întrucât modelul rusesc încă nu se impusese, pretutindeni, ca paradigmă a genului. Despre fiul cel mai mare al lui Ion C. Brătianu se scria că a fost „om politic și inginer român (1864-1927). Deputat liberal în 1895 și președinte al Consiliului de Miniștri în 1909. În timpul Primului Război Mondial și-a dat demisia pentru a nu semna

²⁰ **Diccionario Enciclopedico U.T.E.H.A.**, tomo II, Barcelona, Buenos Aires, Bogotá, Caracas, Guatemala, Habana, Lima, Montevideo, Rio de Janeiro, Santiago, Union Tipografica Editorial Hispano Americana, Mexico, 1951, p. 547.

tratatul de pace impus de Germania (1918), recuzat din fericire odată cu triumful aliaților, revenind apoi pentru a face parte din guvern. Din cauza neînțelegerilor privitoare la Banat și Timișoara, între țara sa și Iugoslavia (sic!), a renunțat la putere, la care revine în ianuarie 1922. A fost un om politic liberal și s-a arătat preocupat în mod constant de problemele agrare”²¹.

În 1962, când România fusese izolată, nu din dorința ei, bineînțeles, de țările libere ale Europei, un dicționar enciclopedic român prelua fără rezerve denaturările ideologice lansate de **Marea enciclopedie sovietică**, acuzându-l pe Ion I.C. Brătianu pentru vina de a fi „făcut parte din guvernul care a organizat sângeroasa represiune a răscoalelor țărănești din 1907” și de a fi fost, ca prim-ministru, în anii 1914-1918 și 1922-1926, „unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai tendințelor imperialiste agresive ale burgheziei și moșierimii române”. Mai mult decât atât, tocmai el, care contribuisese în mod decisiv la reușitele diplomației române post-1918 era culpabilizat pentru că, chipurile, „a inițiat și a organizat intervenția împotriva Rusiei Sovietice și împotriva revoluției socialiste din Ungaria, a reprimat mișcarea muncitorească revoluționară (la 13 decembrie 1918) și a scos în afara legii (în 1924) Partidul Comunist din România”²². Autorul, un „român”, desigur, care a însăilat o asemenea mostră de duplicitate ideologizantă, îl trata pe ilustrul său conațional”, care condusese România într-o perioadă decisivă a trecutului ei, ca pe un străin de țara sa, dar mai ales ca pe un dușman al Rusiei sovietice și al comunismului. Obligate să procedeze astfel, toate lucrările de acest gen, editate în România și în celelalte țări ale „lagărului comunist”, s-au transformat, fără rezerve, în instrumente de propagandă ale unui sistem anistoric.

În 1966, o enciclopedie editată la Zagreb, adică în Iugoslavia, pretindea și ea că „politicianul român” Jon (Jonel) Brătianu i-a reprimat în 1907, ca ministru de Interne, pe răsculați, provocând moartea a 11 000 de țărani. Ca reprezentant al politicii imperialiste a burgheziei române, Ion I.C. Brătianu era acuzat pentru faptul că a pretins Bulgariei Dobrogea, în 1913, iar în „războiul imperialist” din 1914-1918 s-a manifestat defavorabil Rusiei. Un alt laitmotiv al portretului

²¹ **Ibidem**. Articolul rezervat Brătienilor este însoțit de un portret desenat al lui Ion I.C. Brătianu.

²² **Dicționarul Enciclopedic roman**, Vol. I, București, Editura Politică, 1962, p. 415.

enciclopedist dedicat omului de stat român era acela că el a dus o politică permanentă împotriva organizațiilor revoluționare și a clasei muncitoare din România. Dar Iugoslavia procedase la fel! De când devenise Zagrebul atât de interesat de problemele politicii interne ale României și în virtutea cărui fapt istoria altei țări ajunsese obiect al unor acuzații propagandistice ale unui stat vecin? În sfârșit, printre imputațiile care îi erau reproșate fostului om de stat român era și aceea că el a stimulat o politică profranceză și a fost un protagonist al Miciei Antate²³. Dar Iugoslavia făcuse parte din același organism diplomatic european! Ce principiu a încălcat România, colaborând cu Belgradul?

Chiar dacă între Iugoslavia acelor vremuri și U.R.S.S. nu funcționau raporturi întru totul analoage celor româno-sovietice, dicționarele și enciclopediile din țara situată în Vestul României își însușiseră modelul prescris de Moscova. Biografia lui Ion I.C. Brătianu nu-l avea în vedere pe el ca pe o personalitate, ci ca pe un politician burghez, care s-ar fi raportat, în permanență, la interesele țării sale, nu ale Moscovei. Oricine procedase astfel, așa cum fusese firesc de fapt, ajunsese a fi considerat, indiscutabil, un dușman de neiertat al U.R.S.S. și al sistemului comunist.

Un an mai târziu, **Brockhaus Enzyklopädie**, editată la Wiesbaden, deci nu în spațiul comunist, insera în paginile sale un text despre familia **Brătianu**, cu referiri exprese la Constantin I.C. Brătianu, Gheorghe I. Brătianu, Ion I.C. (Ionel) Brătianu și Vintilă Brătianu²⁴. Menționând studiile pariziene ale primului fiu al lui Ion C. Brătianu, autorul succintului text dedicat acestuia amintea faptul că în 1895 el devenise deputat, pentru ca în 1908 să fie investit cu demnitatea de prim-ministru al României, iar un an mai târziu să preia conducerea Partidului Național Liberal, în programul căruia figurau reforma agrară și votul universal. Ajuns din nou premier, în 1914, Brătianu a adoptat o atitudine de

²³ **Enciklopedija Leksikografskog zavoda**, 1, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1966, p. 482. Pe aceeași pagină erau incluse câteva rânduri rezervate lui Dimitrie C. Brătianu și lui Ion C. Brătianu.

²⁴ **Brockhaus Enzyklopädie in zwanzig Bänden**, Siebzehnte völlig neubearbeitete Auflage des grossen Brockhaus, Dritter Band, Wiesbaden, F.A. Brockhaus, 1967, p. 219. Ca sursă de informare suplimentară despre Ion I.C. Brătianu era recomandată cunoscuta lucrare a lui Sherman David Spector: **Romania at the Paris Peace Conference: A Study of the Diplomacy of Ion I.C. Brătianu** (New York, Bookman Associates, Inc., 1962).

neutralitate față de războiul declanșat în vara aceluiași an, pentru ca în august 1916 să-și angajeze țara în conflictul aflat în curs de desfășurare alături de statele antantiste, deci împotriva intențiilor afișate de Regele Carol I. A guvernat până în ianuarie 1918, revenind în fruntea unui alt cabinet în decembrie 1918. Apoi, a intervenit împotriva Republicii lui Béla Kun, conducând, în 1919, delegația României la Conferința de Pace de la Paris. În 1922, a redevenit prim-ministru, funcționând în această demnitate până în martie 1926, timp în care a adoptat o constituție a României Mari. După moartea Regelui Ferdinand a preluat pentru ultima dată conducerea unui guvern, continuând a se comporta ca un opozant al Principelui Carol, care acționa în direcția preluării succesiunii dinastice.

Deși articolul propus de **Brockhaus Enzyklopädie** era scris după apariția dicționarului enciclopedic românesc și a celui iugoslav, informațiile pe care le avansa editura din Wiesbaden erau diferite de acelea la care apelasera autorii din cele două țări comuniste. Enciclopedia germană nu se arăta interesată, în mod expres, de diferențele ideologice dintre România și R.F. a Germaniei, în schițarea unui posibil portret lui Ion I.C. Brătianu. Omul politic român apărea într-un fel în dicționarele publicate la Moscova, Zagreb și București și altfel în enciclopedia germană. Despre implicarea sa în răscoala din 1907 nu se amintea nimic, așa cum nici „tendențele imperialiste agresive ale burgheziei și moșierimii române” nu erau considerate a se constitui într-o componentă fundamentală a biografiei lui Ion I.C. Brătianu. Lipseau, bineînțeles, referirile la politica sa antisovietică, precum și cele care aveau în vedere atitudinea manifestată față de mișcarea muncitorească și față de Partidul Comunist din România. Se știe că el a fost artizanul deciziei intrării României în Marele Război alături de Antanta, deci împotriva Germaniei, dar acest detaliu diplomatic nu a fost transformat de enciclopedia pe care o avem în vedere într-o reprehensiune revanșardă față de omul politic român și țara unde se născuse. Incluzând în paginile sale un text de câteva cuvinte despre o personalitate politică a României, **Brockhaus Enzyklopädie** nu a judecat-o în funcție de raporturile politice germano-române ale aceluși timp, așa cum a procedat **Marea enciclopedie sovietică**, deci aceea care a impus modelul său tuturor enciclopediilor editate în țările înrobite zonei de influență rusească.

Grote Winkler Prints publica, la rândul ei, tot în 1967, patru succinte texte despre Constantin Dinu Brătianu, Ion Brătianu, Ion (Ionel)

Brătianu și Vintilă Brătianu²⁵. Articolul rezervat lui Ion I.C. Brătianu era aproape identic cu acela apărut în **Brockhaus Enzyklopädie**²⁶.

În 1971, o nouă ediție a **Bolșaia sovetscaia Ențiclopediia** publica un articol intitulat **Brătianu**, precizându-se că erau avuți în vedere câțiva „frunțași ai vieții politice românești, proveniți din aceeași familie”²⁷. Aproape o coloană a unei pagini era dedicată unor informații foarte generale despre Ion C. Brătianu, Ion I.C. Brătianu și Constantin (Dinu) I.C. Brătianu. Vintilă Brătianu, care beneficiase de un tratament asemănător în ediția din 1951, nu mai era considerat a fi o personalitate de interes pentru enciclopedia moscovită, douăzeci de ani mai târziu. Înainte de toate, se preciza că Ion I.C. Brătianu a fost ministru al Lucrărilor Publice, al Afacerilor Străine și al Internelor, în anii 1897-1908. „Împreună cu generalul Averescu a condus reprimarea *răscoalei țărănești din 1907* din România. Din 1909 este liderul Partidului Național Liberal. În 1908-1910, 1914-1919 (cu întrerupere în 1918), 1922-1926, 1927 a fost președinte al Consiliului de Miniștri. La 4 (17) august 1916 a semnat convenția de intrare a României în război de partea *Antantei*. În 1918 este unul dintre organizatorii cuceririi Basarabiei Sovietice, iar în 1919 – al intervenției contra Republicii Sovietice Ungare. În 1924, guvernul Brătianu a declarat partidul comunist din România în afara legii, pedepsindu-i cu duritate pe participanții la *răscoala de la Tatarbunăr din 1924*”²⁸.

Tonul noului portret schițat omului de stat român era asemănător celui propus de aceeași enciclopedie în 1951. De această dată, însă, imediat după ce se menționa ipostaza sa de ministru, în anii 1897-1908, era reluată – ca o acuzație, bineînțeles –, responsabilitatea însoțită de Ion I.C. Brătianu, alături de generalul Alexandru Averescu, în acțiunea de pacificare a țăranilor răsculați în 1907, care amenințau siguranța internă a țării și ordinea europeană a momentului. Dar, așa cum era și de așteptat, Moscova comunistă nu era interesată nici de această dată de soarta țăranilor români, ci de faptul că un asemenea eveniment se putea transforma oricând într-o ocazie care ar fi putut „justifica” intervenția

²⁵ **Grote Winkler Prints. Encyclopedie in twintig delen**, deel 4, Amsterdam, Brussel, 1967, p. 482-483.

²⁶ **Ibidem**, p. 483.

²⁷ **Bolșaia sovetscaia Ențiclopediia**, 4, Trete Izdanie, Moscva, Izdatelstvo «Sovetscaia Ențiclopediia», 1971, p. 69.

²⁸ **Ibidem**.

Kremlinului în treburile interne ale României și ale altor state din aceeași zonă. Din nefericire, nu au fost elucidate încă, nici până azi, implicațiile Rusiei țariste în pregătirea și declanșarea mișcărilor țărănești din România anului 1907. Fără a fi interesat de biografia adevărată a lui Ion I.C. Brătianu, colaboratorul enciclopediei rusești urmărea în primul rând reactualizarea vechilor acuzații la adresa României. Basarabia nu a fost „cotropită”, în 1918, așa cum fabula diplomația comunistă, întrucât unirea sa cu România a fost cerută de Chișinău. „Solicitudinea” afișată de U.R.S.S. vis-à-vis de Republica Sovietică Ungaria era determinată de interese ideologice și de inențiile afișate în cazul răscoalei din 1907. Adoptarea ilegalității Partidului Comunist din România era o decizie care nu privea în vreun fel Moscova, în afara unor interese de natură politico-diplomatică. Rebeliunea de la Tatar-Bunar, la rândul ei, a fost opera Cominternului, pentru a provoca destabilizarea situației interne a României, în 1907, conspirație care ar fi putut atrage după sine o eventuală intervenție rusească. Toate aceste regizări puse în scenă cu o insolență penibilă și transferate asupra lui Ion I.C. Brătianu nu reprezentau nicidecum niște linii ilustrative ale biografiei sale. Ele erau, toate, obișnuite plăsmuiri rudimentare pentru propaganda comunistă și diplomația Kremlinului. De această dată, „justițiară” enciclopedie sovietică a abandonat în mod surprinzător tema referitoare la „dezlipirea Dobrogei de Bulgaria”, pe care o agita, cu înverșunare, în 1951. De ce, oare?

Indiferenți față de principiile științifice ale unei enciclopedii, editorii tendențioaselor inventare ale „subiectelor” în care Rusia se considera implicată, de la sine, cu pretenția dobândirii vreunui beneficiu teritorial sau politic, se foloseau de aceste elaborate pentru a deforma istoria țărilor ocupate la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și a justifica, chipurile, supremația mondială a „lagărului comunist”. Așa-zisa biografie a lui Ion I.C. Brătianu era un asemenea exemplu, cu toate că personajul în cauză murise în 1927 și nu s-a afirmat niciodată, măcar întâmplător, ca adversar al Kremlinului și al ideologiei acestuia.

Un an mai târziu, **Mayers Enzyklopädisches Lexikon** includea și ea în paginile sale câteva texte lapidare rezervate celor mai reprezentativi membrii ai familiei Brătianu. *Ion (Ionel) I.C. Brătianu* era prezentat ca om politic român, care a studiat în Franța și a îndeplinit de mai multe ori, între 1908 și 1911, funcția de ministru și premier, fiind învestit în 1909 și cu demnitatea de președinte al Partidului Național Liberal. Între 1914 și

1918 a fost din nou prim-ministru, interval în care țara sa a intrat în război alături de statele antantiste. Renunțând la demnitatea de șef al guvernului, în februarie 1918, a revenit în decembrie 1918, participând la Conferința de Pace, unde a protestat, în virtutea înțelegerii din 1916, împotriva tratamentului impus țării sale de către Cei Patru Mari. A condus apoi România și în anii 1922-1926, când a afișat o orientare francofilă a politicii externe, amintindu-se doar în trecere de Mica Înțelegere²⁹. Ultima prezență la guvern, aceea din 1927, nu mai era menționată, chiar dacă, așa cum se poate observa, autorul acestor rânduri s-a arătat interesat, cu predilecție, de componenta politică a biografiei brătieniste.

Ion I. C. Brătianu al **Enciclopediei Meyers** era, din multe puncte de vedere, un alt om politic în comparație cu acela imaginat de **Marea enciclopedie sovietică**. Normele etice avute în vedere de cele doua enciclopedii nu erau aceleași, chiar dacă amândouă pretindeau a respecta o regulă *sine qua non* a unor asemenea lucrări de informare, adică obiectivitatea științifică.

De o importanță deosebită pentru proiectul de față, care trebuie numaidecât evidențiată, este articolul intitulat **Brătianu, Ionel**, publicat în 1974 de **The New Encyclopaedia Britannica**³⁰. Prima remarcă a acestui demers biografic era aceea că individualitatea avută în vedere era un „politician care a servit de cinci ori ca prim-ministru al României și a fost principalul purtător de cuvânt al idealului României Mari – i. e., unirea Vechiului Regat (Moldova și Valahia) cu teritoriile românești din imperiile habsburgic și otoman”. „Ca lider al Partidului Liberal, el a asigurat suportul politic al realizării României Mari, prin creșterea ei teritorială”. După experiența guvernamentală de început, încheiată în

²⁹ **Meyers Enzyklopädisches Lexikon in 25 Bänden**, Band 4, Mannheim/Wien/Zürich, Bibliographisches Institut, Lexikonverlag, 1972, p. 641.

³⁰ **The New Encyclopaedia Britannica in 30 Volumes**, Volume II, 15th Edition, Chicago, London, Toronto, Geneva, Sydney, Tokyo, Manila, Seoul, Johannesburg, Encyclopaedia Britannica, Inc., 1974, p. 239-240. Înainte de articolul rezervat lui Ion I.C. Brătianu, editorii au publicat texte asemănătoare despre Constantin I.C. Brătianu și Ion C. Brătianu (p. 239). Rândurile despre Ion I.C. Brătianu sunt ilustrate cu fotografia unui tablou al lui Ionel Brătianu, executat de Sava Henția. **Encyclopaedia Britannica** era cunoscută în România și considerată o lucrare de referință model. În decembrie 1925, de pildă, un deputat român recurgea la această lucrare celebră, pentru a elucida ceva și a exclude astfel o nesiguranță (Cf. **Dezbaterile Adunării Deputaților**, ședința din 11 decembrie 1925, p. 695).

1911, „a fost rechemat să guverneze în 1914, ca adept al unei largi reforme agrare, pentru a potoli nevoia de pământ a țărănimii. În fazele de început ale Primului Război Mondial, a încercat să evite conflictul cu Germania, dar în cele din urmă a acceptat ca România să se alăture Aliatilor (august 1916). După renunțarea la demnitatea de premier, în februarie 1918, a fost chemat din nou în decembrie următor. Un perseverent apărător al României Mari, la negocierile de pace de după război, de la Paris, Brătianu a demisionat, încă o dată, în septembrie 1919, din postul său, mai degrabă decât să accepte un compromis în chestiunea teritoriului disputat cu Iugoslavia (sic!). Iarăși prim-ministru din 1922, a fost răspunzător de adoptarea unei noi constituții și de ratificarea unei reforme agrare naționale. A format un ultim și scurt guvern în iunie 1927”³¹.

Articolul **Ionel Brătianu**, inclus în **The New Encyclopaedia Britannica**, la trei ani după acela aranjat de **Bolșaiia sovetscaia Enciclopedia**, oferea celor interesați o altă imagine a bărbatului de stat român. În primul rând, din textul acestei enciclopedii lipseau tonalitățile rechizitoriale, nejustificate, formal, de principiile unei astfel de lucrări, care informează, nu polemizează cu istoria unei națiuni, plecând de la biografia cuiva, în scopuri politizante. Imaginea celui devenit personaj al unei enciclopedii nu trebuie să fie „ajustată” în funcție de intenții personale sau de tertipuri politico-diplomatice. În enciclopedia americană, Ion I.C. Brătianu apare ca „principalul purtător de cuvânt al idealului României Mari”. După ce a condus delegația țării sale la Conferința de Pace de la Paris, a adoptat, în 1923, o constituție care legaliza noile realități teritoriale și politico-diplomatice ale României, în conformitate cu principiile și deciziile Conferinței de Pace din 1919, de la Paris.

În anii din urmă, s-a ajuns – circumstanță considerată a avea o accepțiune consensuală subînțeleasă – ca marile enciclopedii să poată recurge, în cazul notelor biografice ale unor personalități de talie internațională, la un text cvasiunanim acceptat, întrucât datele reluate astfel nu se modifică de la un an la altul și nici de la o țară la alta. Așa, de pildă, un dicționar parizian din 1988 menționa familia Brătianu – „mari proprietari de pământ” –, amintindu-i pe Ion C. Brătianu și Ion I.C. Brătianu. Acesta din urmă era prezentat ca „fiu al precedentului, șef al

³¹ **The New Encyclopaedia Britannica in 30 Volumes**, p. 239-240.

Partidului Național Liberal; președinte de Consiliu de cinci ori, între 1909 și 1927, el s-a declarat pentru intrarea țării sale în război de partea Alianțelor (1916)”³². Dimensiunea unei asemenea notații a fost de regulă determinată nu numai de importanța personalității avute în vedere, ci de faptul că dicționarul **Hachette** nu este unul biografic în sensul obișnuit. Același text era reluat, opt ani mai târziu, de un alt dicționar **Hachette**, asemănător³³.

Probabil că articolul cel mai pertinent și nepărtinitor, dedicat lui Ion I.C. Brătianu de o enciclopedie străină, este, în momentul de față, acela propus de istoricul Glenn E. Torrey pentru **Encyclopedia of Eastern Europe. From the Congress of Vienna to the Fall of Communism**, editat de Richard Frucht, în anul 2000³⁴. Dintru început chiar se cuvine a remaca faptul că acest impresionant op are în vedere un areal geografic precis delimitat teritorial și mental, cu o identitate recunoscută și o istorie care include, ineluctabil, multe puncte comune pentru națiunile acestei zone. **Encyclopedia of Eastern Europe** le-a rezervat, atât României cât și oamenilor ei politici, spații și prezențe speciale. Autorii care au scris despre această țară și Ion I.C. Brătianu sunt, toți, specialiști recunoscuți în domeniile lor, care au publicat de-a lungul anilor studii și lucrări monografice remarcabile despre România și personalitățile ei reprezentative pe plan european³⁵.

Pentru distinsul intelectual american, Ion I.C. Brătianu a fost un „om de stat român, prim-ministru și principal arhitect al României Mari, unificator, după Primul Război Mondial, al pământurilor românești”. L-a continuat pe tatăl său atât în problemele privitoare la Partidul Național Liberal, cât și în cele pe care le-a implicat guvernarea țării, când, devenind premier, în 1908, „și-a condus partidul în direcția reformei electorale și agrare, ca premisă a modernizării și industrializării țării”. În anii de început ai Primului Război Mondial, când România a adoptat o atitudine de neutralitate, „el a atras Antanta, cu abilitate și în secret, într-o înțelegere (Tratatul de la București, 1916), recunoscându-se aspirațiile

³² Hachette, **Le dictionnaire de notre temps**, Paris, SPADEM, ADAGP, 1988, p. 181.

³³ **Dictionnaire Hachette Encyclopédique Illustré**, Paris, Hachette Livre, 1996, p. 239.

³⁴ New York & London, Garland Publishing, Inc., p. 82.

³⁵ Glenn E. Torrey, **Brătianu, Ion I.C. (1864-1927)**, în idem, p. 82. Vezi și Paul E. Michelson, **Romania (History)**, p. 667-690; Paul D. Quinlan, **Greater Romania**, p. 305. Cf. Gheorghe I. Florescu, **Encyclopedia of Eastern Europe**, în *Convorbiri literare*, Iași, Nr. 7, Iulie 2001, p.34.

teritoriale ale României față de Austro-Ungaria (Transilvania, Banat și Bucovina)”. „Revoluția rusă și căderea frontului de Est au silit România să accepte brutalul Tratat de la București (mai 1918), care au scos-o temporar afară din război și l-au proiectat pe Brătianu către punctul culminant al carierei sale”.

Glenn E. Torrey este autorul care a introdus în acest articol de enciclopedie informații biografice care nu au fost luate în considerare anterior sau nu au fost subliniate atât cât ar fi trebuit. În nici o altă enciclopedie în care personalitatea lui Ion I.C. Brătianu s-a constituit în subiect al unui text special, nu a fost remarcată, bunăoară, preocuparea potrivit căreia el a urmărit, prin programul de reforme liberal, modernizarea țării sale. Totodată, nimeni nu a subliniat, cu atâta elocvență, asemeni lui Glen E. Torrey, că același bărbat de stat s-a afirmat în permanență ca un susținător sincer și fervent al „unirii tuturor românilor”, aspirație care a reprezentat dintotdeauna o componentă imuabilă a credoului său politic. Conducând țara, în ipostaza de premier, Brătianu a fost unul dintre factorii decisivi ai reorientării României către Antanta, fiind acela care a negociat și semnat tratatul de alianță cu aceasta, la 4/17 august 1916, prin care, așa cum subliniază Glenn E. Torrey, au fost recunoscute „aspirațiile teritoriale ale României față de Austro-Ungaria”. Suportând, cu adâncă tristețe, înfrângerile din 1916, Brătianu a fost acela care a revenit la putere în decembrie 1918, conducând apoi, în anul următor, delegația României la Conferința de Pace de la Paris. Refuzând orice compromis propus de Cei Patru Mari, el a revendicat „completa îndeplinire a promisiunilor înțelegerii din 1916”, care „a supărat Marile Puteri, însă ele nu au putut face prea mult și le-au acceptat tacit, astfel încât armata română a și ocupat teritoriile în cauză. După război, Brătianu a dominat viața politică românească până la moartea sa, în 1927. Stilul său politic autoritar și partizan, deopotrivă, l-a făcut adorat de contemporanii săi”.

Pentru prima dată, un asemenea text a fost însoțit și de o listă bibliografică, în care i se recomandau aceluia care dorea să afle mai multe informații despre Ion I.C. Brătianu două lucrări speciale, publicate în 1931 și 1992, despre el, plus patru volume cu discursurile sale și trei volume memorialistice scrise de I.G. Duca.

Ion I.C. Brătianu s-a afirmat, în scurtă sa viață, ca un personaj de incontestabil prestigiu european, care a activat în a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului XIX și în primii 27 de ani ai secolului XX,

când și-a început și desăvârșit opera politică. Perioada aceasta ni se relevă azi ca una deosebit de importantă pentru istoria României. Cineva interesat de o asemenea personalitate, căreia i se recunoaște calitatea de a fi fost cel mai important om de stat al țării sale, din primele trei decenii ale secolului XX, va afla din articolul semnat de Glenn E. Torrey o sumă de judecăți de valoare întru totul îndreptățite și lipsite de învinuirile jenante lansate de enciclopediile sovietice, tendențioase și determinate, înainte de toate, de considerații politice proprii intereselor imperiale ale Moscovei. O biografie enciclopedică, care nu depășește de regulă treapta referințelor generale, se limitează la evidențierea unor simple date personale, pentru a trasa astfel liniile definitorii ale unei individualități ilustrative pentru neamul său. În momentul în care se recurge la considerații vindicative, deci tendențioase, insinuate ca particularități ale biografiei cuiva, portretul realizat în această manieră va fi unul fals, punându-i sub semnul întrebării valoarea și eventualul aport informațional. Intrările enciclopedice rezervate lui Ion I.C. Brătianu de enciclopediile sovietice și de cele din spațiului de influență rusească, după al Doilea Război Mondial, sunt subiective și inoportune, întrucât aveau în vedere afirmarea unor stratageme politice al Moscovei, nu autenticitatea biografiei unei personalități emblematice a României.

În ultima vreme, biografia lui Ion I.C. Brătianu a fost condensată până la câteva fraze sau chiar cuvinte, de unele dicționare care nu și-au propus decât să semnaleze anumite nume. **Le Petite Larousse Illustré**³⁶, de pildă, amintea, în 2006, că „**Brătianu** Ion (Ionel), Florica 1864-București 1927” a fost un „om politic român. Fiul lui Ion Brătianu, el a fost prim-ministru, printre altele, în 1914-1918 și 1922-1926”.

Chiar și în cazul enciclopediilor devenite clasice, considerate demult modele ale genului, putem remarca, de un timp, tendințe evidente de schematizare și unifomizare a articolelor dedicate unor personalități reprezentative din sfere de interes științific, politic, cultural etc. Această reducere simplificatoare, de condensare a unor cunoștințe devenite treptat niște aparente locuri comune, era poate previzibilă, după ce un timp îndelungat fiecare enciclopedie a încercat să creioneze unui nume avut în vedere de o biografie ce-și propunea a respecta niște norme particularizante, diferențiate îndeosebi de perspective sau considerații de ordin național, iar uneori chiar personal. Noua propensiune, devenită

³⁶ **Larousse**, Paris, 2006, p. 1231.

chiar o cerință recentă, explicabilă până într-un punct și fără a fi reprobabilă, nu poate fi în nici un caz comparată cu monomania deformărilor ideologizante practicate de Rusia comunistă, impuse fără vreo explicație țărilor ocupate la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și incluse apoi în zona de influență sovietică.

În viitorul nu prea îndepătat, când numărul enciclopediilor va crește considerabil, întrucât tot mai multe țări editează, azi, asemenea lucrări, se va ajunge, probabil, la o nouă diversificare a lor și la o revizuire a vechiului sistem de referințe și, eventual, de alcătuire și legitimare. Unele enciclopedii au acceptat deja, de un timp, să reia, întocmai, în ediții noi, articole publicate anterior. Se presupune, întru totul justificat, desigur, că o biografie rămâne neschimbată în datele ei esențiale, iar apariția ei într-o enciclopedie de ultimă oră se adresează cuiva care nu are, probabil, nici o altă ediție. Dar, o biografie nu trebuie considerată definitivă, în principiu, întrucât oricând poate fi desoperit un document sau poate fi identificată o informație care să pună sub semnul întrebării unele dintre vechile considerații. În plus, interpretările avansate cândva ajung a fi revizuite după un timp, datorită noilor optici exegetice, determinate de alte vremuri, cu o altă mentalitate și cu idealuri proprii altor generații.

Chiar așa stând lucrurile, putem afirma că enciclopediile nu vor dispărea, indiferent de schimbările care vor interveni, cu timpul, pentru că o asemenea carte nu se adresează aceleiași generații și nici acelorași spații culturale și spirituale, deci unor orizonturi de așteptare identice sau apropiate ca proiecție a trecutului.

În anul 2007 a apărut o nouă ediție a **The New Encyclopaedia Britannica**, în care articolul **Brătianu, Ionel** a rămas același din **The New Encyclopaedia Britannica in 30 Volumes**, din 1974³⁷. Singurele adăugiri sunt neesențiale și au în ere niște exactitudini care se referă la două detalii, nu de conținut și nici de interpretare. În 1974, se afirma, încă din prima frază, că Brătianu a fost investit ca premier de cinci ori, fără a se indica și anii, pentru ca în 2007 să se menționeze că el a guvernat de șase ori, adăugându-se și anii fiecărui mandat. Cu aceste precizări sau fără ele, esența textului respectiv rămâne aceeași. De fapt,

³⁷ **The New Encyclopaedia Britannica**, Volume 2, Chicago, New Dehli, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo, Encyclopaedia Britannica, Inc., 2007, p. 482. Ca și în 1974, alături de articolul **Bratianu, Ionel**, mai apăreau două texte asemănătoare intitulate **Brătianu, Constantin** și **Brătianu, Ion (Constantin)**.

ambele notații sunt acceptate, atât timp cât unii istorici consideră că investițiile ministeriale din 27 decembrie 1908/9 ianuarie 1909-28 decembrie 1910/10 ianuarie 1911 au reprezentat o singură guvernare, pe când alții vorbesc despre două cabinete distincte. Aceeași incertitudine sau dedublare rutinieră i se aplică, adeseori, și interstițiului 4/17 ianuarie 1914-26 ianuarie/8 februarie 1918, când Ion I.C. Brătianu a condus iarăși guvernul României. Nici datele de început și nici cele de sfârșit ale acestor ministere nu sunt întotdeauna aceleași, la toți autorii. O asemenea intervenție, chiar ne semnificativă, demonstrează însă un fapt relevant, care trebuie menționat. Textul rezervat lui Brătianu a fost revăzut de fiecare dată când a apărut o nouă ediție a acestei enciclopedii. Între **BRATIANU, JON** din *The Encyclopaedia Britannica*, editată în 1926, și **Brătianu, Ionel** din *The New Encyclopaedia Britannica*, apărută în 2007, nu sunt diferențe semnificative. Eventualele nuanțări sunt firești, întrucât în 1926 personalitatea avută în vedere nu-și încheiase încă existența, deci nici opera sa politică. După opt decenii de posteritate a unei individualități de asemenea calibru, crochiul biografic de altădată a devenit un text considerat cvasidefinitiv, în urma atâtor revizuii. Poate numai pentru o vreme. Nu trebuie uitat niciodată că autorul care scria despre Ion I.C. Brătianu în 1926 era un român, care îl cunoștea și-l aprecia în mod deosebit pe acela despre care vorbea, iar semnatarul articolului din 1974 era, probabil, un colaborator american, pentru care omul de stat român nu era decât un strict subiect de enciclopedie. Dar chiar așa stând lucrurile, între cele două texte nu sunt deosebiri care să provoace eventuale semne de întrebare. Diferențele esențiale, stânenitoare chiar și degradante, sunt cele între **Brătianu** al enciclopediilor și dicționarilor editate în spațiile lumii libere și **Brătianu** al enciclopediilor editate în U.R.S.S. și în țările transformate de Moscova în sateliți ai ei după 1945. Enciclopedia este un dat care adună în paginile sale „ansamblul cunoștințelor universale” însumate de o epocă, ori, alfel spus, date și informații despre diferite subiecte sau aspecte ale unui subiect, nu deformări reprobabile și reprehensiuni ideologice, cu caracter propagandistic și retrograd.

Faptul că, încă în viață fiind, Ion I.C. Brătianu a devenit „intrare” sau „voce” de enciclopedie este într-un tot relevant pentru dimensiunea proprie-i personalități, dar mai ales pentru istoria și afirmarea țării în care s-a născut. În plus, el nu a fost sigurul membru al unei „dinastii” ajuns în această onorantă ipostază. Trei generații ale aceleiași familii,

care au marcat intervalul 1818-1953, au dat personalități cărora enciclopedii celebre în întreaga lume le-au dedicat articole speciale. Ion I.C. Brătianu, acela care a făcut legătura între aceste generații, conferindu-le o identitate inconfundabilă, a fost o individualitate proeminentă pentru țara sa, într-o epocă relevantă a istoriei României și a Europei. Ipostaza sa enciclopedistă întregește și particularizează, deopotrivă, o biografie care se adresează acelor interesați de numele exponențiale ale unei națiuni și ale unui timp definitoriu pentru întreaga Europă.

Ion I.C. Brătianu, in encyclopedias of the world Summary

Ion I.C. Brătianu (1864-1927) was a leading Romanian personality in the first three decades of the 20th century. His father, Ion C. Brătianu, had distinguished himself as leader of the National Liberal Party and Prime Minister of his country in the second half of the 19th century. This tradition was continued by Ion I.C. Brătianu, as oldest son, and then by his two brothers, Vintilă I.C. Brătianu and Constantin I.C. Brătianu, and lastly by his own son, Gheorghe I. Brătianu.

Between 1909 and 1927, Brătianu was a member of Parliament, minister in various governments, several times Prime Minister, as well as chief of the National Liberal Party, the most important Romanian political party of the time. He led Romania during the First World War, was the head of the Romanian delegation at the Paris Peace Conference in 1919, president over the adoption of a new 1923 Romanian constitution, and contributed decisively to the creation of Greater Romania and its subsequent international affirmation.

In 1926, the well known **Encyclopaedia Britannica** included an entry on Ion I.C. Brătianu, which was unusual since few living politicians were so recognized. The author of the article was the Romanian journalist George Boncescu. Three years later, following Brătianu's death, the **Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti**, published in Rome, carried a piece by the Italian publicist Oscar Randi. This text, however, was influenced by the author's indifference or coldness toward Brătianu and Romania, of course. In 1931, the Spanish **Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana** had a voice on Brătianu that gave ample coverage to interwar Romania's most important

political leader, despite some inexact and personal opinions.

An unexpected moment in encyclopedic treatment of Ion I. C. Brătianu occurred in 1951, when the **Great Soviet Encyclopedia** presented the Romanian statesman from a strongly ideological perspective. The person who composed this text was less interested in Brătianu than in using the occasion to vent the subjective accusations of Moscow against Romania and its history. The same thing happened in the encyclopedias edited across the Communist bloc after World War II. Unfortunately, the biographies published in encyclopedias of the Western world began to reflect the same biases. In some cases, these unfortunate falsifications continue even now, but the general tendency today is toward much improved accuracy.

The proposed study follows the manner in which the encyclopedic biography of Ion I.C. Brătianu has evolved as a function of the specific interests of the various reception, areas and the relations existent at certain points in time between Romania and other countries. An attempt is also made to delineate the differences between the ways in which his identity has been presented by the encyclopedias of the West and those of the USSR/Russia. This case study of Ion I.C. Brătianu shows that while present day encyclopedic studies are much better than they used to be, there are still improvements that need to be made.